

Táncz Menyhért pálos szerzetes atya emléke ragyog fel a távoli múlt homályából példaként arra, mi módon lehet terhes feladatok teljesítése közben is drága értékeket menteni és örökölni. Hagyatékából kitűnik, hogy a magas szintű iskolai nevelés mellett a pálos rend úttörő szerepet töltött be a magyar nyelvnek az irodalmi szintre való emelkedésben. Ez a szolgálatuk természetszerűleg fakad magyar eredetükből; a magyar mélyrétegek, a népnek a nyelvét, érzelmi és gondolati világát áramoltatták a nemzeti irodalomba. Magyar észjárás szerint, magyarul és magyarán mondták és szórakoztatva tanító műveikben azt, amit fontosnak éreztek népük számára. Minder cikonya nélkül, néha nyersen mondták ki, amit akartak, hogy szóljanak a nagyúrnak is – akár püspök, akár főrangú nemes földesúr –, de azért megértse az iskolájukban tanuló diák szülőanyja és az apja is, akár iparos, akár kereskedő, akár kérges kezű paraszt. Előítéletet küzdöttek le azzal is, hogy – megelőzve minden más rendet vagy világi fróttársat – nőket is szerepeltettek darabjaikban. Előttük a szerelmi háromszögek nem ismerte az iskoladráma. Hősnők mindig pozitív alakok, férfi hőseik között pedig ott vannak a későbbi színdarabok kedvelt tipikus figurái.

Nádasdy Lajos

Kézy László nemzetőrségi őrnagy emlékezete (1794-1854)

Kézy Lászlóról keveset tud a történelem. Életéről, tevékenységéről ezidáig nem készült összefoglaló munka. Írásommal e hiányt igyekszem pótolni. A dolognak külön aktualitást ad, hogy Kézy László éppen kétszáz évvel ezelőtt született Mátészalkán.

Szülei kisbirtokos nemesek voltak, akik a korabeli szokáshoz híven katonai pályára adták fiukat. Kézy László 1813-tól a 6. huszárezredben teljesített szolgálatot – egészen 1840-ig, amikor is századosi címmel nyugalmazták.¹

Nevét Debrecenben jól ismerhették, hiszen 1847-ben a cívis város által István nádor tiszteletére felállított díszlovasság kiképzésével és vezénylésével őt bízták meg.² 1848. június 19-étől Bihar megyében teljesített nemzetőri szolgálatot. Röviddel később (július 9-én) visszakerül Debrecenbe, s az ott szerveződő két lovas nemzetőrszázad parancsnokává nevezték ki őrnagyi rendfokozattal.³ A debreceni nemzetőrség létszáma ekkor már megközelítette a háromezer főt. Ebből 12 századot (kb. 2400 főt) tett ki a gyalogság és két századot (kb. 450 főt) a lovasság. A törvény értelmében az alakulatok parancsnokait (így Kézyt is) kinevezéssel állították az egységek élére, de a századok kapitányait a nemzetőrök maguk választották.⁴

Augusztusban tovább folyt a nemzetőrök kiképzése, amire égető szükség is volt, mert szeptember közepétől már komolyan felmerült az alakulatok harctéri bevetése.

¹ *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49. Bp. 1987. 196. old.

² *Szabó István*: Debrecen 1848/49-ben Debrecen-1928. 47. old.

³ Szabó (i.m. 47. old.) úgy tudja, hogy ez alkalommal Kézyt az önkormányzat Debrecen város díszpolgárává is választotta.

⁴ A Kézy László parancsnoksága alá tartozó lovas nemzetőrszázadok kapitányaiul Csapó Jánost, Kaffka Károlyt és Kálmánczy Gábort választotta a legénység. (Szabó i. m. 18. old)

nehézséget okozott, hogy a nemzetőrök csak bizonyos meghatározott ideig (általában 3 hónapig) voltak kötelesek táborban maradni. A személyi állomány ilyenformán való folyamatos cserélődése nem kedvezett a hadrafoghatóságnak, ezért Batthyány miniszterelnök augusztus 13-án rendeletet adott ki a helyhatóságok számára azzal a céllal, hogy minden helyhatóság válogassa ki nemzetőrei közül azokat, akik a háború egész időtartamára vállalnak szolgálatot. A debreceni önkéntes zászlóaljba 311-en jelentkeztek.⁵

A szeptember 18-ai közgyűlésen határozat született arról, hogy a sorshúzás útján kijelölt alakulatok (az 1., 7., 9., 11. gyalog nemzetőrszázadok, valamint a 2. lovasszázad) szeptember 23-án induljanak a harctérre. A rendelet végrehajtása azonban némi késéssel szünetelt: az elsőként elinduló „verespántlikás” (önkéntes) zászlóalj csak 28-án hajtott végre a kapott parancsot. A további alakulatok (köztük a Kézy Ászló vezette 2. lovasszázad) csak október 19-én (!) – tehát közel egy hónapos késéssel – teljesítették az utasítást.⁶

A célállomás Arad volt, ahol báró Johann Berger von der Pleisse altábornagy, a vár sászárhí parancsnoka felszólította a várost, hogy térjen meg az uralkodó hűségére, s tűzzön ki fekete-sárga lobogót; majd a nemleges válasza megkezdte a város ágyúzását.⁷

Az Arad környékén gyülekező nemzetőrökből Máriássy János alezredes⁸ rögtönzött ostromsereget, az ő parancsnoksága alá helyezték Kézy lovasszázadát is. Feladatok az volt, hogy megakadályozzák az ostromlott vár felmentésére irányuló kísérleteket Temesvár felől, illetve ellenőrizniük kellett az Arad-Világos-Radna közötti térséget is, amelyet román népfelkelők fenyegettek.⁹

Ostromágyúk hiányában a vár bevételére gondolni sem lehetett, a csekélyszámú nemzetőri lovasság pedig az ulánusokkal vívott csetepatékban rendre alulmaradt. December 14-én az osztrák erők összehangolt támadást intéztek a magyar állások ellen. A főleg debreceniekből álló (kis létszámú) lovasság azonban csődöt mondott. A helyzetet a székely zászlóalj és a lengyel légió sem tudta megmenteni – így az ostromsereg vereséget szenvedett, s nem tudta megakadályozni, hogy az osztrákok felkészülten, lőszert juttassanak be a várba.¹⁰

A megváltozott katonai helyzet (időközben Windischgrätz is megindította csapatait nyugaton) indokoltá tette, hogy a hadügyminisztérium a hadsereget átszervezze, az

⁵Ezt az alakulatot nevezték később „verespántlikásoknak”. Parancsnoka Zurits Ferenc őrnagy lett. (Bona i. m. 344. old. valamint Szabó i. m. 19. old)

⁶Szabó i. m. 20. old.

⁷„Október 4-én Berger tábornok...az erőd lövegeit – 67 darab volt belőlük” Aradra irányította, s parlamenterei által felszólította a város vezetőségét, hogy másnap délelőttig nyilatkozzék: akar-e császárnak engedelmessé válni a fekete-sárga lobogót kitűzni?...Miután...tagadó választ kapott, október 7-én megkezdte a város ágyúzását. Ezen a napon még csak 21 lövést adott le Aradra, de fél hónap múlva, október 22-én már ötszázat...bevezette a védtelen polgári lakosság terrorizálását.” *Kovács István: A légió.* Kozmosz Kiadó Bp. 1989. 98-99. old.

⁸*Máriássy János* (1822-1905) őrnagyként előbb a tiszántúli nemzetőrök parancsnoka Aradon, majd alezredesként az ottani ostromsereg parancsnoka. December 24-én ebből a beosztásból fölmentik, s a felső-tiszai hadtest hadosztályparancsnokává nevezik ki. A szabadságharc bukása után 18 évi várfogságra ítélik. 1856-ben kegyelmet kap. (Bona i. m. 232. old.)

⁹*Kovács* i. m. 99. old.

¹⁰*Kovács* i. m. 106. old. A kudarc miatt egyébként Vetter javaslatára december 19-én Gaál Miklós mérnökkari ezredet neveztek ki az ostromsereg parancsnokává.

erőket átcsoportosítsa. A Dunántúl feladása s a kormány Debrecenbe költözése miatt fontossá vált a Tisza-vonal védelme. Ennek megfelelően az egykori aradi ostromhad sereg debreceni nemzetőrszázadai rövidesen a tiszai őrvonalon kaptak feladatot. A Kézy László vezette 2. lovasszázad 1849. január 5-én tért vissza Debrecenbe, s január 27-én indult a Tisza Csege és Polgár közötti szakaszához biztosító szolgálatra.¹¹

A terület megerősítésével kapcsolatos intézkedésekről Kossuth az alábbi levélben értesítette Klapkát – aki röviddel korábban (január 9-én) vette át a felső-tiszai hadtest fölötti parancsnokságot: „...Tiszafüred s a rossz szellemű Polgár városa őriztetik. Ott van Asbóth alezredes a Zrínyi és Hunyadi zászlóaljjal...ott van négyszáz hajdú önkéntes...százötven tiroli vadász, kétszáz főnyi pesti egyetemi légió, három ágyú, azonkívül tegnap küldtem oda ötszáz debreceni híres verespántlikást, az aradi táborban szolgálókat, s egy század lovast...¹²

Klapka – a hadügyminisztériummal egyetértésben – szeretne volna elérni, ha Perczel közép-tiszai serege Tokajnál egyesül a felső-tiszai hadtesttel. Perczel „...azonban nem kelt át Fürednél a Tisza jobb partjára, hanem a bal oldalon Polgárig nyomult előre – egy napos gondolkodás után. Ezalatt Klapka kénytelen volt feladni Tokajt, visszatért ő is a bal partra, és felégette maga mögött a nemrég nagy költségekkel megépített hidat.”¹³ Ennek ellenére az őrszázadoknak (a rendkívüli hidegen kívül) alig-alig kellett megküzdeniük különösebb nehézségekkel. Köszönhető ez annak, hogy az osztrák erők főparancsnoka, Windischgrätz herceg nem látta át teljesen a helyzetet, s miután Klapka (a kezdeti zavarok után) sikeresen védekezett Tokajnál, Görgey pedig áttört Branyiszkónál, így lehetővé vált a magyar csapatok egyesülése és ellentámadása. A Dembinski tábornok alá rendelt magyar erők azonban a balsikerű kápolnai csata után újra visszavonulni kényszerültek a Tiszához. Ekkor rendelték vissza Kézy László lovas nemzetőreit is az őrvonalról Debrecenbe.¹⁴

A következő hetek eseményeiről sajnos nincs konkrét adatunk. Kézy László feltehetőleg továbbra is őrfeladatokat látott el egységével, s nyilván részt vett a Tiszántúlon szerveződő újonczászlóaljak kiképzésében. Az azonban már bizonyos, hogy júliustól a biharpüspöki népfelkelő táborban szolgált, majd Korponay János ezredes hadosztályához vezényelték.¹⁵ Az alig több mint háromezer főt számláló alakulat a Poroszló-Tiszafüredi átkelőhely ellenőrzését kapta feladatul.¹⁶

„Hogy Görgeyt a Tisza mögé vonulásra kényszerítse, Paskiewitsh herceg legelőbb is a tiszafüredi átkelés birtokába igyekezett jutni; hogy aztán a sereg zömével a Tisza bal partjára átkelve elállja Görgey útját további hátrálása közben. A tiszai átkelés erőszakolásával tábornoki főnökét, Gortschakoff herceget bízta meg a tábornagy, kinek egy 16 zászlóaljából és 22 lovas századból álló erős különítmény 62 ágyúval állott rendelkezésre...Még július 25-én előnyomult Gortschakoff 8 zászlóaljjal s egy utász századdal a Tisza felé s a poroszlói töltés első hídjánál Korponay előcsapataira

¹¹ Szabó i. m. 35. old. Ide került még az egykori aradi ostromseregből Ábrahám Ádám őrnagy és Mesterházy István őrnagy gyalogos csapata is.

¹² Kossuth január 29-i keltezésű levelét közli Klapka György: Emlékeimből Bp. 1989. 91. old.

¹³ Gelich Richárd: Magyarország függetlenségi harca 1848/49-ben Bp. é. n. 306-307. old.

¹⁴ Kézy csapatai február 28-án érkeztek vissza Debrecenbe. Szabó i. m. 35. old.

¹⁵ Bona i. m. 196. old. Korponayt 1849. július 1-én Békés-Bihar-Csanád-Jász-Nagykunszolnok megyék népfelkelésének szervezésével bízták meg.

¹⁶ Gelich szerint Korponay hadteste 3280 főt számlált. A katonák közül csak 1110-nek volt lőfegyvere, a többiek csupán lándzsával rendelkeztek. A lovasság 380 főből állt. A hadtest 4 ágyúval rendelkezett. Gelich i. m. III/798. old. Ezt erősítik meg dr. Szűcs Ernő kutatásai is Dr. Szűcs Ernő: A debreceni csata – Honismeret, 1992./4. szám 79. old.

bukkant...Délután 5 óraker rövid ütközet fejlődött ki, melynek folyamán hatalmába kerítette Gortschakoff a töltés első hídját valamint a többieket is, s a sötétség beálltával a Tisza jobb partjának közelébe ért. Korponay emberei visszahúzódtak, s felgyújtották a tiszafüredi hidat. Gortschakoff azonban...egy helyet kutatott ki, mely alkalmas volt hadihíd verésére, mihez több felállítandó üteg védelme alatt hozzá lehetett fogni. Július 26-án...a hajnali szürkületben kezdetét vette a csapatok átkelése ladikokon. Amint a magyarok ezt észrevették...élénk ágyútüzelést nyitottak, de az oroszok tüzéségből nagy fölényben lévén, annak védelme alatt folytatták a csapatok átszállítását. Korponay belátván állásának tarthatatlanságát, előbb Újvárosba, onnan Debrecenbe húzódott vissza.¹⁷ Itt egyesült Görgey-féle főszereg oldalvédjének számító 1. hadtesttel, amit Nagy Sándor József vezetett. A két alakulat együttes létszáma nem érte el a 10000 főt. Nagy Sándor József – hitelt adva Korponay állításának, hogy csapatait csupán egy 15000 főnyi orosz sereg követi –, parancsot kért Görgeytől, aki azt az utasítást adta, hogy az ellenség támad, a csatát el kell fogadni.¹⁸

Az orosz hadsereg erejének alulbecsülése, létszámának helytelen felmérése katasztrófához vezetett – amiért egyértelműen Nagy Sándor József a felelős, aki képtelen volt felderíteni az ellenség erőit, ráadásul rosszul állította fel csapatait, s nem készült fel egy esetleges visszavonulásra sem.

Az ütközetben egyébként Korponay hadoszlopa (köztük Kézy László huszárszázada) néhány ágyúval megerősítve a hadtest jobb szárnyát képezte.¹⁹ Épp ezt a szárnyat érte a leghevesebb orosz támadás. Az ellenséges nehézütegek tüzelése önkretette a magyar ágyúkat, és megzavarta a gyalogságot is. Ezután érte Korponay alakulatát az orosz lovasság mindent elsöprő rohama. Korponay hiába vetette be a kisszámú magyar lovasságot, a túlerő miatt azok is hátrálni, majd menekülni kényszerültek – legázolva saját gyalogságukat is, akiknek jelentős része fogságba esett.²⁰

Szakértők szerint a hadtest a teljes felbomlást csak azért kerülte el, mert az ellenség hamar lemondott az üldözésről.

A megvert sereg maradéka augusztus 5-én Nagyváradon egyesült a Görgey vezette főszereggel. Az alakulat további harcokban már nem vett részt, előőrsi feladatot teljesített a világosi fegyverletételig. Egyelőre még nem tisztázott, hogy Kézy László jelen volt-e Világosnál, vagy már korábban (esetleg éppen debreceni csatában) fogságba esett. Annyi biztos, hogy Nagyváradon állították bíróság elé, s a szabadságharc ideje alatt tanúsított magatartása miatt 1850. májusában 8 évi várfogságra ítélték. Büntetését nem kellett teljesen letöltenie: 1852 nyarán – több egykori honvédtiszthez hasonlóan – ő is kegyelmet kapott.²¹ Nem sokáig élvezhette azonban a szabadságot: 1854-ben – feltehetően szülővárosában²² – meghalt.

Oláh András

¹⁷ *Gelich* i. m. III/788-789. old.

¹⁸ *Pusztaszeri László*: Görgey a szabadságharcban Bp. 1984. 609. old.

¹⁹ *Gelich* i. m. III/799. old.

²⁰ *Szűcs* i. m. 81. old.

²¹ *Bona* i. m. 196. old.

²² *Bona* i. m. 196. old. Kézy László feltételezett sírhelyét ezidáig nem sikerült azonosítani az egykori mátészalkai református temetőben.